

Budovanie systému psychologickkej prevencie u detí pochádzajúcich z psychologicky znevýhodneného prostredia) - ideový návrh

Po zhodnotení súčasného stavu teórie a praxe sa ukazuje, že predtým ako sa pustíme do riešenia „psychologickej znevýhodnenosti“ časti detskej populácie, treba riešiť koncepčné východiská na všeobecnejšej úrovni a tou je: „prevencia sociálnej patológie ako optimalizácia bio-psycho-socio-kultúro-spirituálnej regulácie správania“.

Treba predovšetkým upozorniť na niekoľko skôr teoretických problémov, ktoré ale následne môžu mať (a spravidla aj majú) významný vplyv na budovanie toho, čo by bolo možné s troškou veľkorysosti nazvať celospoločenským systémom prevencie sociálnej patológie.

Prvou principiálnou otázkou, ktorá už roky leží na stole odborníkov, zaoberajúcich sa touto problematikou je , či môže koncept sociálnej patológie tvoriť bazálne východisko celospoločenského systému prevencie. Zastávame názor, že môže, bude však treba hľadať a nájsť také jeho obsahové naplnenie, ktoré by nielen vyhovovalo participujúcim odborom a disciplinám, ale aj mohlo tvoriť praktické východiská pre koncipovanie celospoločenských interdisciplinárnych preventívnych stratégií najzávažnejších sociálno - patologických fenoménov. Doterajšie definície sú buď príliš všeobecné alebo príliš zúžené. Príkladom všeobecného chápania môže byť Freiová (1991), ktorá pokladá sociálnu patológiu za zhrňujúci pojem pre nezdravé, nenormálne, všeobecne nežiadúce spoločenské javy, tzn. spoločensky nebezpečné, negatívne sankcionované formy deviantného správania, ale hlavne pre štúdium príčin ich vzniku a existencie. Príkladom zúženého chápania môže byť Ondrejovičovo vymedzenie, ktoré definuje sociálnu patológiu ako „súhrnný pojem pre označenie chorých, nenormálnych, všeobecne nežiadúcich spoločenských javov. Patria sem aj sankcionované formy deviantného správania, ako aj štúdium príčin ich vzniku a existencie“.(Ondrejovič, 2001, In: B. Kraus a J. Hroncová, 2007, s.9)

Pre možnú inšpiráciu ponúkame našu predstavu (Matula, 2000), podľa ktorej je sociálna patológia hraničná vedná disciplína, ktorá skúma sociálne a psychologické mechanizmy vzniku a vývinu sociálno - patologických javov a aplikuje výsledky svojich bádání na optimalizáciu regulácie prežívania a správania jednotlivcov, ktorí svojím správaním naplnili

znaky týchto javov. V prípade takto postaveného metodologického konceptu sa nám potom treba vrátiť ako k východisku k tradičnému bio-psycho-sociálneho prístupu, na základe ktorého Kováč (1985), definoval osobnosť ako rôzne diferencovanú dialektickú jednotu vnútorných (biologických) determinácií (daností i možností ľudských indivídií) a vonkajších (sociálnych) pôsobení (podmienok života a vplyvov spoločnosti), ktorá je dotváraná psychickou reguláciou - tj. sebautváraním.

Pripomíname, že problematiku utvárania osobnosti označil D. Kováč (1985) za ústredný vedecký záujem a kruciálny problém celého „poznávania človeka“ už v roku 1985. Komplexný výskum človeka, ako ho potom inicioval spomínaný autor už koncom 80. rokov, však žiaľ po roku 1989 nepokračoval, pretože sa do popredia dostali iné problémy, vrátane reorganizácie vedeckovýskumnej činnosti na Slovensku.

Na obr. č. 1 uvádzame napriek tomu tento prehľad možných problémov základného výskumu človeka ako osobnosti, pretože sa javí ako nosný aj na začiatku 21. storočia. (Kováč, D., 1996)

Obr. č. 1.: Hlavné problémy systémového výskumu človeka		
Hlavné problémy		Možné subtémy
A.	Utváranie environmentu pre človeka v duchu idey rozvoja trvale udržateľného života	<i>Priemyselné havárie, hluk, prehustovanie miest s následnou kriminalitou a i.</i>
B.	Biologické determinanty vývinu	<i>Dôsledky genetickej predestinácie, optimálna výživa, eliminácia pohybovej deprivácie a i.</i>
C.	Celoživotné zdravie	<i>Životný štýl, prevencia civilizačných chorôb, neproblémové starnutie atď.</i>
D.	Optimálny vývin detí	<i>Súladná rodina, efektívnosť učenia sa, sídliskové deti a mládež a i.</i>
E.	Vpravovanie sa mladých do spoločnosti	<i>Skoré sexuálne skúsenosti, nezamestnanosť, drogová závislosť a i.</i>
F.	Intelekt a tvorivá činnosť	<i>Rozvíjanie reči, väzby rozumu s emóciami, rozvíjajúce programy tvorivej činnosti a i.</i>
G.	Výkon v záťaži a v strese	<i>Cirkadiánne rytmy, limity ľudských výkonov, nehodovosť atď.</i>
H.	Súčinnosť človeka s novými technológiami a informatikou	<i>Zlyhanie človeka v rizikových povolaniach, depersonalizácia robotizovaných pracovísk, vpád osobných počítačov do osobného života ľudí a i.</i>
I.	Osobnosť v rodine, pracovnej organizácii a vo voľnom čase	<i>Harmónia ľudských potenciálov, kontinuita generácií, obohacovanie umením atď.</i>
J.	Prepojenosť ľudí v regiónoch so svetom	<i>Xenofóbia, konflikty etník a krajín, zodpovednosť štátnikov a i.</i>

K.	Primárna premena osobnosti	<i>Jej kultivácia cnosťami, princípmi humanizmu, duchovnou obrodou a i.</i>
----	----------------------------	---

Druhým dôvodom je skutočnosť, že ideu komplexného výskumu človeka pokladáme za veľmi významnú aj vo vzťahu k problematike chápania sociálno patologického správania, ktorou sa zaoberáme v tejto štúdií. (Pripomíname zároveň, že sám autor vyššie uvedený zoznam nepokladá za úplný a predpokladá jeho aktuálne dopĺňovanie).

V ostatných štúdiách (pozri obr. č. 2) prekračuje D. Kováč (2001) hranice bio-psycho-sociálneho prístupu, keď konštatuje, že človek nie je len bio-psycho-sociálnym tvorom, ale bio-psycho-socio-kultúro-spirituálnym bytím pričom integrácia osobnosti nie je púhou danosťou, ale je výsledkom sebautvárania kultiváciou. Táto sa najefektívnejšie uskutočňuje psychickou reguláciou pomocou systémových regulátorov, akými sú múdrosť, prosociálnosť, tolerantnosť, striedmosť, zodpovednosť, pokornosť, svedomitosť a zmyslupnosť života.

Obr. č. 2.:

Nemožno si nepoložiť otázku, či je v našich podmienkach uskutočňovanie prevencie sociálnej patológie v bio-psycho-socio-kultúro-spirituálnom interdisciplinárnom prepojení všetkých zainteresovateľných vedných disciplín a praktických odborností reálne ?

Netrúfame si odpovedať, ale veríme, že nie sme sami, kto si želá aby to tak bolo. Na splnenie tohoto (nie nereálneho) cieľa bude potrebné predovšetkým:

- *vytvárať postupne podmienky na bezprecedentnú kooperáciu nielen všetkých odborov, ale, čo je horšie (realizovateľné), všetkých odborníkov pracujúcich v tejto oblasti.* Takáto kooperácia však predpokladá predchádzajúce jasné vymedzenie prienikov a autonómií odborníkov z oblasti medicíny, pedagogiky, sociálnej práce, psychológie, príp. psychoterapie. Veríme, že aj práve prebiehajúca medzinárodná vedecká konferencia posunie o krok ďalej hľadanie spoločných prienikov a autonómnych špecifik odborov z oblasti "helping professions".
- *vyvarovať sa snahám o obsahovú monopolizáciu jednoznačne interdisciplinárnej záležitosti* (akou prevencia sociálnej patológie nepochybne je) zo strany niektorých vedných disciplín alebo odborných činností.
- *najmenej v strednodobom časovom horizonte otvorene a bez predsudkov diskutovať* aj o neradostnej úrovni, stave a problémoch legislatívy biologickej, sociálnej a psychologickéj zložky komplexnej starostlivosti o mladú generáciu. Legislatívne rezortné predpisy totiž prepotrebnú nadväznosť činností preventívnych inštitúcií pri práci s ohrozenou časťou populácii vôbec nerešpektujú.
- ak má byť multiodborová intervencia (ale i prevencia) voči sociálno-patologickým faktorom primerane efektívna, nemôže ignorovať túto päťfaktorovú podmienenosť

Záver

Želajme si spoločne, aby sa vízia interdisciplinárnej prevencie sociálnej patológie stala čo najskôr realitou a aby jej východiskom bol koncept prevencie sociálnej patológie ako optimalizácie bio-psycho-socio-kultúro-spirituálnej regulácie správania.

V ďalšej fáze navrhujeme potom rozšíriť simplifikovaný koncept „sociálnej“ znevýhodnenosti aj o znevýhodnenosť psychologickú a zvýšiť tak perspektívne efektívnosť celospoločenských preventívnych opatrení.